

100 mots curiosos del català

Pau Vidal

100 mots curiosos
del català

Primera edició: març del 2023

© Pau Vidal Gavilán

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-261-2

DL T 38-2023

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

• *Col·lecció De Cent en Cent – 76* •

100 mots curiosos del català

Pau Vidal

□■ Cossetània

A la llengua, que no en té cap culpa

ÍNDIX DE CAPÍTOLS

Un dia al zoo (verbal)	9
1. Afonar.....	13
2. Andamis	15
3. Anòia	17
4. Anúria.....	19
5. Apnea	21
6. Atxa	23
7. Autònim	26
8. Badabadoc	28
9. Barça.....	31
10. Barliqui-barloqui	33
11. Barrigar.....	35
12. Belleu.....	37
13. Bevenda	39
14. Borborigme.....	41
15. Bòtil.....	43
16. Bouvaca	46
17. Buguenvíl·lea	48
18. Cacologia	50
19. Caliquenyo.....	53
20. Cantimplora	55

21. Caponar	57
22. Carca	60
23. Carquinyol	63
24. Carrincló.....	66
25. Catxumbo	69
26. Coent.....	72
27. Concagar(-se)	74
28. Concorcar	77
29. Costellut	79
30. Demesiat	81
31. Desencondolir-se	85
32. Desficaci	87
33. Despús-ahir	89
34. Dida.....	92
35. Dríngola	95
36. Escamarlar	97
37. Espernetegar / Espeternegar	100
38. Espertinar	103
39. Espiadimonis	105
40. Estocafix	107
41. Estomacar.....	109
42. Fumerri.....	111
43. Furro	113
44. Garrular	115
45. Guingueta.....	118
46. Gratacul.....	122
47. Gratis	124
48. Grenyal.....	127
49. Güell.....	130

50. Indicció	133
51. Jeia	135
52. Jogejar	137
53. Lletona	140
54. Maldit	142
55. Manco.....	144
56. Marquinyó	146
57. Marxamo	148
58. Matxutxo/a	150
59. Mentrimentres.....	153
60. Merdícola	155
61. Metromania	157
62. Meuca	159
63. Moma	162
64. Ny.....	164
65. Paiformatge.....	167
66. Palatreco	169
67. Pantomima	172
68. Pànxing.....	174
69. Papu.....	176
70. Paralàlia	179
71. Passavolant.....	182
72. Patac	185
73. Patufet	188
74. Paupèrrim	191
75. Pipioli	194
76. Pitavola	196
77. Pitjora	198
78. Piu	200

79. Pròssia.....	203
80. Puell	205
81. Puerícia.....	207
82. Pus.....	209
83. Quemenjar.....	211
84. Quequejar	213
85. Quimera.....	215
86. Reientinc	218
87. Requetè	220
88. Salv.....	222
89. Sucorrea.....	224
90. Taleia	226
91. Talent.....	228
92. Tempsut.....	230
93. Tocom.....	232
94. Torcar.....	234
95. Trellat.....	236
96. Tribulet	238
97. Trinca(r)	240
98. Trossar	243
99. Trull.....	245
100. Xanxejar	248

UN DIA AL ZOO (VERBAL)

No sé quins criteris segueixen els responsables dels zoològics (si és que encara se'n fan, ara que aquestes instal·lacions estan tan qüestionades), però m'imagino que el principi bàsic que deuen haver de complir les bestioles que hi van a parar és que resultin desconegudes en els hàbitats de la zona en qüestió; vull dir que no les tinguem vistes, perquè no crec que els barcelonins, per posar l'únic exemple de zoo que conec, es molestin a anar al parc de les feres, que és com en dèiem quan jo hi anava, a veure vaques de Prullans.

Organitzar un zoològic de paraules, en canvi, és una mica més complicat, perquè aquest criteri no és aplicable. De fet el problema de partida és precisament aquest: com establim si un mot és curiós o no? Perquè sé per experiència que allò que a tu et desperta curiositat a mi em deixa fred, i viceversa; de fet, us confessaré que em trobo tot sovint fent el préssec en trobades i sobretauls perquè em poso a explicar aventis lingüístiques que m'apassionen fins que reparo que els meus interlocutors s'esforcen a reprimir-se la badallera. O de vegades ni això. Els entenc perfectament, perquè a mi em passa el mateix cada cop que algú intenta posar-me al dia sobre els fitxatges del Barça. Només de pensar-hi

ja emzzzzzzzzzzzz. I en canvi veig que desperta passions el debat sobre la paraula més bonica: tothom, absolutament tothom, té dues o tres paraules que li semblen precioses i està disposat a defensar-les a peu i a cavall davant de qui sigui. Generalment amb l'únic argument que li agraden o que sonen bé, cosa que converteix aquesta conversa en una de les més tediozzzzzzzz.

Per això, a falta d'un criteri universal, us explicaré quin és el que he seguit jo per fer aquesta selecció de cent mots (més unes quantes propines). D'entrada, diré, això sí, que a mi les paraules m'interessen totes, per això el meu llibre ideal dels mots curiosos hauria estat el diccionari (bé, ELS diccionaris, perquè el normatiu és precisament el més restrictiu, fins al punt que alguna, no gaires, de les meravelles que veureu en aquestes pàgines no hi surt); però l'editorial només me n'hi deixava posar cent. Com les he triades?

Doncs per motius diversos. Per la sonoritat (**corcorcar**), per la imatge que evoquen (**paiformatge**, **gratacul**), perquè en recorden una altra però no saps quina (**puell**), per l'exotisme (**sucorrea**, **fatifat...**), per la curiositat de l'origen (**patufet**). Si mireu el mot d'on ve, segur que xalareu. Per mil raons.

Fins i tot n'hi ha una d'inventada, que no trobareu a cap recull lexicogràfic perquè senzillament no existeix. Me l'he empescada jo. I us proposo un repte: provar de localitzar-la a l'índex abans de llegir el llibre. No és un repte gens fàcil, perquè certa-

ment n'hi ha una pila que ho semblen, d'inventades. I després, quan l'haureu detectada (i si no també), llegiu l'entrada i entendreu per què la proposo. Ves que al pròxim arreplec de 100 mots curiosos no aparegui ja entre els normatius.

[Com a homenatge als caiguts, us deixo aquí una llisteta d'unes quantes més que hi haurien pogut entrar i que a l'últim moment es van trobar que ja no quedava lloc: basca, moix, tassó, espardenyada, sàller, guirigall, murri, ninoi, petimetre, tarambana, espanyar, piruleta, truisme, repapiejar, queix, fornicació, colgat, siquiera, mançana, mançanilla, fatxada, curro, malandando, pregunta, pirop, apetitiu, parataxi, caragana, notornis, misopèdia, palitroca, fatifat, escondir, pinxar, martingales, aporrinar. Per si les voleu cercar vatros mateixos al diccionari.]

01/100

AFONAR

Un terme imprescindible per voltar per les terres de parla valenciana. Perquè comprèn en un sol mot allò que al Principat reparteixen en dos: **enfonsar** i **ensorrar**. “L'estadi s'ensorrava, amb una ovació com aquella”, per exemple; i “Psicològicament esgotat, es va enfonsar en la misèria”. Un valencià hauria fet servir **afonar** en tots dos casos; i hauria fet bé, perquè de fet tant **afonar** com **enfonsar** són derivats, en última instància, de **fons** (**ensorrar**, en canvi, va per una altra banda: la de **sorra**). En honor a la veritat cal dir que a les Balears també és un verb en ús, tot i que segurament no arriba als nivells del valencià, que fins i tot ha encunyat un sinònim gairebé bessó, **afondar** (idèntic a l'italià *affondare*).

Tot i que, si parlem de mots encunyats, el més simpàtic de la família és indiscutiblement **afonacases**, que no descriu pas cap paleta especialitzat a tirar edificis a terra sinó el mà forada, el dilapidador, la persona capaç de rebentar-se ella soleta una fortuna familiar.

A voltes, se sentia endut per una rabinada d'ira i recordava aquella seua amenaça d'**afonar**-li el cap d'una punyada al gendre i reballar-lo a les pro-

funditats d'un barranc perquè se'l crus-
piren les bèsties.

Paranys, Toni Cucarella, 2014

A les sis de la vesprada es va arra-
sir i passà tot el mal oratge a la banda
del Mediterrani, on es va **afonar** a poc
a poc fins a desaparèixer quasi per com-
plet en el confí de l'horitzó. Aleshores,
el personal d'una casa i altra, isqueren
al camp i intentaren continuar la sega
en els bancals.

Temps de batuda, Enric Valor, 1983

02/100

ANDAMIS

Més cara de barbarisme no pot fer; i en canvi, ves per on, si cerques **andamis** al diccionari (l'entrada és en singular, **andami**, però es fa servir sempre en plural) l'hi trobaràs amb el seu significat veritable. I quin és? El mateix que en castellà? Res més lluny de la veritat. El significat d'**andamis** s'insinua ben clarament a l'arrel, *anda-*, la mateixa de la qual surten mots com **andador** ('Pista al voltant d'una sínia' i també 'noi dels encàrrecs d'una confraria o germandat') o **andarec** ('Que es plau a rondar o voltar d'un lloc a l'altre'), així com els italians anostrats **andante** ('Amb un temps moderadament lent, equivalent al pas tranquil d'una persona') i el diminutiu **andantino**. Exacte: d'**anar**, fill d'*amnare*, evolució d'*ambulare*. Els andamis són, doncs, la manera pròpia de caminar de cadascú. "Quins andamis més llaminers que gastes, amb uns pantalons tan arrapadets, rei", hauria pogut etzibar la Núria Feliu amb aquella desimboltura. Un mot ideal per fer observacions sobre l'elegància d'algú a qui volem remarcar que ens hi hem fixat (bé, ideal abans de la irrupció de la correcció política. Avui dia val més que us ho estalvieu).

Per l'aspecte que té, **andamis** mereixeria anar al podi dels falsos barbarismes, o mots catalans perju-

dicats per l'existència d'un mot castellà no admissible en català: com ara **camiller**, **pirop**, **apetit** i tants altres.

Com que Tom, amb la vènia de vossa mercè, no tenia res a fer amb la mora en aquell moment, va passar a la rebotiga per parlar d'amor i de la seva lliura de botifarres amb la vídua, i com que en la cara i **andamis** ja es veia que era un xicot de cor obert i alegre, com ja he dit a vossa mercè, va agafar una cadira, i sense gaires compliments, però molt educadament al mateix temps, la va acostar a la taula a prop d'ella i s'hi va asseure.

Vida i opinions de Tristram Shandy,
Laurence Sterne, traducció de
Joaquim Mallfrè, 1993

03/100

ANOIA

Què té l'Anoia que no tinguin, per exemple, la Segarra o el Berguedà? Doncs el mateix que Osona o la Garrotxa: entrada al diccionari. Perquè una **osona** és un 'compost dicarbonílic obtingut per hidròlisi àcida de les osazonas' i una **garrotxa** és una 'terra aspra, trencada, de mala petja'. Per aquelles coincidències de la vida, de vegades els noms propis (en aquest cas topònims, però amb els de persona també passa: mireu **pau**, o **bernat**, per exemple) coincideixen amb mots comuns que tenen significat. La pega és quan aquest significat no és precisament afalagador, com en el cas que ens ocupa: **anoia** és un mot grec que es va fer servir fins entrat el segle xx per referir-se a la idiòcia o imbecilitat, i a pesar que amb el temps va quedar arraconat encara perviu en la denominació d'un altre tret característic de certs trastorns mentals com és la **paranoia**.

I, tanmateix, el cert és que no hi pot haver més llunyania entre aquest significat i el del riu que dona nom a la comarca, car **Anoia** vindria probablement (malgrat que no està confirmat) del llatí vulgar *amnucula*, 'riu petit'. Que injusta que és la vida de vegades, oi?

Però en fi, qui no es conforma és perquè no vol. Per sort per als anoïencs, aquest vici que tenim al-

guns de consultar-ho tot al diccionari és minoritari i, sobretot, en vies de desaparició. O sigui que per les brometes no cal que pateixin, que com aquell qui diu no ho sap ningú.

Curiositat final: Anioia també és el nom d'una petita vila calabresa, al sud d'Itàlia. Això sí, allà el terme no vol dir re.